

Muntanyes de l'Alt Gaià, *la Marca oblidada*

Text i fotografies de MÀRIUS DOMINGO DE PEDRO

Fa segles, durant la dominació àrab, la terra Catalana estava dividida en dues parts; l'extrem nord d'Al-Andalus, és a dir, la zona musulmana, i les terres reconquerides pels cristians, la Catalunya Vella. Entremig de tot això, hi havia la terra de Marca, de frontera. Alterosos i fortificats castells, amb enlairades torres de guaita, vigilaven les incursions de l'enemic tothora.

Aquestes terres resten a dia d'avui encara en zona de marca, entre Lleida, Barcelona i Tarragona, encara que en temps de pau, no hi ha enemics que ataquin i cremin collites, sols esportistes que practiquen el BTT o l'ala de pendent i visitants de cap de setmana que cerquen els preuats rovellons o, simplement,

l'anhelada tranquil·litat que tant costa de trobar a la ciutat. Ningú no s'hauria de perdre el gaudi d'una de les zones més belles i desconegudes del nostre país.

MUNTANYES DE L'ALT
GAIÀ

A la pàgina anterior, falcó
pelegrí.

Campanar de Querol.

Papallona *Aporia crataegi*.

La guineu "comfuig".

MUNTANYES DE L'ALT GAIÀ

Llac de Formigosa a Montagut (Querol).

Baix: orquidea abellera.

MUNTANYES DE L'ALT GAIÀ

Llúdriga.
Abellerol.

A la intersecció entre les comarques tarragonines, les lleidatanes i les barcelonines, entre la monotonia del mar i la no menys monotonia de la plana interior, i formant part de la serralada Pre-litoral, s'alcen les Muntanyes del Bloc del Gaià, unes serralades que s'enlairen fins a 1.003m. sobre el nivell del mar i que acullen masses boscoses sorprenentment inacabables i esquerpes i alteroses cingleres.

Efectivament, el Bloc del Gaià, l'Alt Gaià o qualsevol altre denominació que es vulgui donar a aquesta zona, no són realment una serralada, són un conjunt de serres que s'orienten en direcció NE-SW tot seguint la línia dels Catalànids. Els topònims de les serres incloses més conegudes són la serra d'Ancosa-Brufaganya, El Cristià, la Serra Morena,...

Aquesta zona, en ser clarament de transició, és també una barreja des del punt de vista morfològic i de paisatge, alguns dels seus racons sobta trobar-los en latituds tan meridionals, i recorden molt més zones de la Catalunya interior, amb un relleu suau i una cobertura vegetal uniforme i cuidada, esquitxat tot amb masos perfectament conservats i habitables, mentre que d'altres indrets, més esquerpes i accidentats, amb vegetació molt més maltractada i desigual, i amb runes i enderrocs més que masos aquí i allà, ens fan tenir ben present que som a tocar del Camp de Tarragona.

I és que, en aquest cas, parlar de transició i barreja és més adient que mai, ja que ens trobem en una zona a cavall de quatre comarques de tres províncies. Sense comptar que acull una comarca pròpia i diferenciada, que no gaudeix de reconeixement oficial però que és viscuda i sentida pels seus habitants alhora que reivindicada sovint, es tracta de la Baixa Segarra.

A diferència d'altres serralades properes, l'Alt Gaià no gaudeix (o pateix, segons com es miri), tanta freqüentació humana. A nivell d'esbarjo, sols alguns visitants en la seva majoria provinents de l'Alt Penedès i el Garraf, s'atansen a la zona a fer excursionisme, pescar, circular en BTT o, simplement, vagarejar. Podríem dir que el volum majoritari de visitants és dels propis habitants dels pobles o dels voltants. Es tracta, doncs, d'un territori ben desconegut del nostre país, unes contrades on encara és possible, sobretot a l'hivern, de fer una excursió de tot un dia caminant per senders i camins i no veure pràcticament ningú.

Com veiem, doncs, l'atenció rebuda per les Muntanyes del Bloc del Gaià és molt petita, tant a nivell de gaudiment com d'estudi, desafortunadament, això ha fet que no rebi tampoc l'atenció que es mereix quant a mesures de protecció per part de les administracions; Sols una part de la zona ha estat inclosa en el PEIN. Com hem dit abans, dos sectors de la serralada, concretament els voltants del cim de Montagut (EIN Ancosa-Montagut), i els dos castells més espectaculars (EIN Salmella-Saborella) tot això sense esmentar que és sols un paper, sense cap mena de gestió ni, és clar, pressupost.

Els incendis succeïts en els propers anys a les serralades mediterrànies deixen encara més soles aquestes muntanyes com a gran massa forestal en aquestes comarques, i les agressions que estan patint, així com les grans transformacions humanes i altres factors, fan que cada cop sigui més urgent la declaració d'una figura proteccionista per a la globalitat d'aquest indret.

El territori de l'Alt Gaià i els seus voltants és ocupat per l'home des de fa molt de temps, però aquest ocupament ha estat sempre pobre, és a dir, la quantitat de població ha estat sempre baixa. En aquest aspecte hi ha influït decisivament la duresa del clima i la dificultat de les comunicacions, deguda a la pròpia estructura geològica de l'indret.

Actualment encara hi ha veritables residents a les serres de l'Alt Gaià, i diem encara perquè cada dia que passa es fa més gran la desproporció entre la població humana resident permanent i la temporal, o, dit en altres paraules, cada dia hi viu menys gent i hi va més gent a gaudir-ne temporalment.

Aquesta població permanent manté, afortunadament, una bona relació amb el medi que l'envolta, parlem en línies generals, és clar. Així, trobem que l'agricultura i la ramaderia alterna amb altres aprofitaments més o menys respectuosos amb el manteniment dels ecosistemes, com ara la cacera, la pesca, l'apicultura, els aprofitaments forestals, la recollida de tòfones. Totes aquestes activitats es poden perpetuar i, ben gestionades, han de permetre el manteniment de l'Alt Gaià tal i com l'hem trobat.

Des del punt de vista cultural, l'interès més gran de la zona és la presència de nombrosos castells. Hem de saber que aquesta va ser al llarg de molts anys, durant la dominació musulmana, Terra de Marca, és a dir, de frontera. I els castells feien la funció de vigilància i protecció dels terrenys reconquerits als àrabs.

Malauradament, la majoria són pràcticament en runes, però la seva alterosa presència evoca èpoques pas-

sades en què a la zona no hi havia pas la tranquil·litat que s'hi respira ara mateix.

El clima predominant de l'Alt Gaià és mediterrani, amb estius calorosos i secs i hiverns relativament suaus. Les precipitacions assolixen els seus valors màxims a la tardor i també a la primavera.

La pluviometria és més alta a la part nord del massís, als vessants obacs i més baixa al sector meridional.

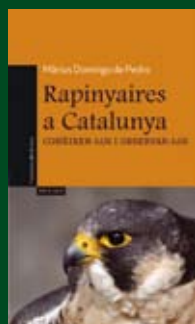
Un fenomen meteorològic molt freqüent en aquesta zona són les boires i les boirines, sobretot presents en les clotades, però també a les zones altes, principalment a l'estiu.

A l'interior de les muntanyes trobem una vegetació relativament ben conservada que correspon a l'estatus de successió d'una cobertura força alterada per la mà de l'home cap a la vegetació natural que hom espera trobar a la zona per raó de la seva situació geogràfica, alçada i climatologia.

PUNT DE LLIBRE

Us recomanem:

Repinyaires a Catalunya
Màrius Domingo de Pedro
Cossetània Edicions

La intenció d'aquest treball és donar a conèixer els ocells de presa, tant diürns com nocturns, que hom pot observar a Catalunya. Els rapinyaires són, sens dubte, els ocells més espectaculars de la nostra fauna, i desperten admiració i atenció dels humans des del principi de la història. Amb aquest senzill treball, de forma entenedora però rigorosa, s'intenta fer possible que qualsevol excursionista, muntanyenc, ciclista, fotògraf, boletaire, etc., en resum, tothom que s'atansi a la natura i observi de forma ocasional una àliga o un falcó, pugui conèixer què és o què podria ser.

MUNTANYES DE L'ALT
GAIÀ

Cistell de bolets.

Podem observar que els conreus envolten les muntanyes i s'hi troben en estretes franges al voltant dels nuclis habitats a l'interior del massís.

Bàsicament, la cobertura vegetal de l'Alt Gaià és formada per boscos, alterats en major o menor grau, i esquitxats amb les discontinuïtats de les cingleres, els roquissars les tarteres i les riberes.

També hi trobem extenses zones on no es desenvolupa el bosc i sols es presenta una esclarissada vegetació de brolles i màquies, ja sigui per la destrucció del bosc anterior o per altres condicionaments de diverses menes, com ara climàtics o edafològics.

Entrant més a fons en la descripció dels boscos, podem dir que s'hi troben representats una gran varietat. Potser la vegetació més característica d'aquests boscos és l'alzinar mediterrani que es troba per sota dels 750 m, és el bosc amb més cobertura vegetal. També hi trobem l'alzinar muntanyenc.

Quant a les rouredes a les zones obagues creix la roureda de roure martinenc que aquí s'anomena Reboll. Als altiplans calcaris es desenvolupa la roureda de roure valencià on es troben pins rojos i pinasses. Si anem a les pinedes, trescant per l'interior de la muntanya poden comprovar la presència de la pineda secundària de pi roig i les pinedes de pi blanc, que ocupen les terres baixes i representen el major problema per el seu alt grau de pirofitisme, que les fa especialment assequibles als incendis forestals.

En menor extensió, s'hi troben també pinedes de pinassa, de pinastre i de pi pinyer, en la seva majoria, introduïts per l'home per al seu aprofitament forestal. A les obagues, de vegades als punts alts, però més correntment a les fondalades i barrancs, podem observar teixedes amb abundància de grèvol, comunitat que sempre ocupa extensions molt reduïdes i que ha de ser protegida contra qualsevol explotació.

Aquestes serres de l'Alt Gaià són terres ignotes, oblidades, solament conegudes per les persones que hi viuen a la seva vora

Allí és on podem trobar salamandres i tòtils, amfibis molt interessants, però també la becada i la guatlla. La Guineu i la mostela.

Majoritàriament, són boscos que mantenen tot any la fulla. Això els dona un aspecte molt interessant com a refugi de fauna a l'hivern.

Així, hi trobarem major abundància d'espècies d'ocells hivernals i sedentàries que d'estivals.

Destaquen molt especialment els rapinyaires, tan nocturns com diürns, com ara tres espècies de grans àligues: Daurada, perdiuera i marcenca, i diversos falcons, com ara el pelegrí o el mostaxut. També el gran Duc i el Gamarús, també dit Gall carboner.

Els boscos de ribera formen a les zones mediterrànies unes comunitats particularment riques d'espècies arbòries caducifòlies que destaquem enmig de la resta de comunitats per tenir una disponibilitat d'aigua molt superior a elles.

La conca fluvial del riu Gaià es de gran importància des del punt de vista faunístic, però també ho són els torrents afluent, com el d'Esblada, el Roig o el de Lloreda.

Fins no fa gaires anys, el Gaià era domini de la Llúdriga

i el cranc de riu, espècies avui desaparegudes però que podrien tornar-hi ben aviat.

De moment, podem gaudir de la presència de la merla d'aigua i la cuereta torrentera pel que fa a ocells, la Rata d'aigua i la Geneta quant a mamífers i uns quants peixos, sobretot barbs de muntanya i bagres.

Les cingleres i els roquissars també molt freqüents i ben representats a l'Alt Gaià, són una de les característiques ecològiques més interessants i que hi afegeixen gran valor a aquestes serres, en permetre l'assentament i nidificació de moltes espècies escasses a la resta del País i, per suposat, protegides.

Molt important és el fet que hi criï la Merla roquera i el Còlit negre, però també hi trobarem ballesters i roquerols. Ocells tots ells que de segur que podem observar amb facilitat.

Finalment, anem a un hàbitat cada cop més freqüent degut a diversos factors, com veurem, són els matollars, les garrigues i les brolles, comunitats vegetals on els arbusts són les espècies dominants.

El fet que cada cop ocupin extensions més amplies és sens dubte degut a l'acció degradadora de l'home, exercida de forma continuada i amb la més gran varietat de mitjans.

Tot el que hem dit adquireix molt més valor si tenim en compte que estan situades a les comarques meridionals, on representen, encara més, una illa natural i forestal de conservació totalment imprescindible.

De forma ben diferent a les properes Muntanyes de Prades o al Massís de Montserrat, aquestes serres de l'Alt Gaià són terres ignotes, oblidades, solament conegudes per les persones que hi viuen a la seva vora o per qui hi ha nascut i n'ha hagut d'emigrar.

Però només que ens hi passem un dia, que hi fem una escapada, veurem que mereixen una atenció molt més gran, un grau de protecció que en garanteixi la pervivència i que les generacions futures puguin conèixer de primera mà com era la Marca Hispànica, conservada a dia d'avui gairebé igual com fa poc més de mil anys. ■

MUNTANYES DE L'ALT
GAIÀ

Conill.

Barb de muntanya.

Coronella.

Sant Jaume de
Montagut, nau gòtica
amb portalada romànica.